

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۴/۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۵/۱۲

صفحات: ۱۷-۳۱

ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی-محیطی شهر بابلسر

سعید ابراهیم‌نیا سماکوش^{۱*}

علی خاکساری^۲

غلامرضا لطیفی^۳

محمد دامادی^۴

چکیده

امروزه صنعت گردشگری به عنوان یکی از صنایع برتر در حال توسعه، جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها داشته و نقش فعال و مؤثری در ارتقای ساختار اجتماعی- فرهنگی و محیطی جوامع میزبان بازی می‌کند. با توجه به اهمیت روزافزون گردشگری در توسعه جوامع انسانی، این پژوهش درصدد است تا از دید مردم و مسئولین شهر بابلسر، تأثیر گردشگری بر توسعه اقتصادی-محیطی شهر را مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار دهد. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش تحقیق پیمایشی، توصیفی- همبستگی می‌باشد. داده‌های موردنیاز با استفاده از منابع اسنادی-کتابخانه‌ای و همچنین با به کارگیری پرسشنامه تدوین شده پژوهشگر، بازدید میدانی و مصاحبه با سازمان‌های مرتبط و سرپرست خانوارهای ساکن در شهر بابلسر، گردآوری شده است. نتایج پژوهش با استفاده از آزمون‌های آماری پیرسون و کندال b، نشان می‌دهد که گردشگری در زمینه اقتصادی، اثرات قابل توجهی داشته و علاوه بر اشتغال‌زایی و درآمدزایی، سبب بالا رفتن قیمت‌ها و سوداگری زمین شده است. در زمینه زیست‌محیطی و کالبدی نیز ورود گردشگران منجر به کاهش اراضی زیرکشت کشاورزی و تغییر کاربری آنها، افزایش خدمات و تسهیلات کالبدی گردشگری، افزایش آلودگی و تخریب محیط‌زیست و سهولت دسترسی به شهر شده است. بنابراین، با برنامه‌ریزی اصولی و تلاش برای استفاده بهینه از ورود گردشگران، می‌توان وضعیت اقتصادی و به تبع آن، وضعیت زیست‌محیطی و کالبدی شهر را بهبود بخشید.

واژه‌های کلیدی: گردشگری شهری، گردشگری پایدار، جاذبه‌های گردشگری، توسعه اقتصادی- محیطی، بابلسر

طبقه‌بندی JEL: M20, O10, R15

۱- کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم اجتماعی و ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران، مسئول مکاتبات:

Ebrahimnia.saeed@gmail.com

۲- دانشیار گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده علوم اجتماعی و ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳- استادیار گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده علوم اجتماعی و ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۴- کارشناسی ارشد مهندسی عمران- سازه، دانشکده مهندسی عمران، دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل، مازندران، ایران

۱- مقدمه

وجود فرهنگ و عناصر منحصر به فردی که در کشورهای مختلف به چشم می‌خورد فعالیت‌های گردشگری را بیش از پیش مورد توجه قرار داده است. از این میان جاذبه‌های گردشگری به عنوان عناصر قابل ملاحظه در دو دسته کلی جاذبه‌های طبیعی و جاذبه‌های فرهنگی قرار می‌گیرند. جاذبه‌های طبیعی مواهب الهی هستند که در هر سرزمینی کم و بیش وجود داشته و به سه دسته جاذبه‌های برانگیزاننده حس کنجکاوی و اکتشاف، جاذبه‌های ویژه تفریح و لذت‌جویی و جاذبه‌های مؤثر در درمان تقسیم می‌شوند؛ در حالیکه جاذبه‌های فرهنگی آنهایی هستند که آدمی در آفرینش آنها نقش داشته و مهمترین آنها عبارتند از: جاذبه‌های تاریخی، جاذبه‌های دینی و مذهبی، جاذبه‌های اجتماعی، جاذبه‌های مردم شناختی.

ایران از نظر جاذبه‌های گردشگری یکی از ده کشور اول جهان و از لحاظ آثار باستانی یکی از پنج سرزمین نخست جهان به جهت جاذبه‌های اکوتوریسم و تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری بوده (تاج‌علی، ۱۳۸۵) و جزء سه کشور اول جهان از نظر تنوع صنایع دستی می‌باشد. این در حالی است که تنها ۰/۵ درصد از سهم درآمد گردشگری جهان را به خود اختصاص داده و از نظر درآمد جذب گردشگر در قیاس با دیگر کشورهای جهان در رتبه نود قرار دارد (زنگی‌آبادی، جمال محمدی، ۱۳۸۵) گردشگری مفهومی فراگیر و گسترده دارد که تاریخچه آن به سال ۱۸۱۱ میلادی و یا پیش از آن باز می‌گردد و تعریف آن همچنان دستخوش تغییر و دگرگونی است. اصطلاح گردشگری شامل مسافرت‌های افراد در خارج از خانه و تجارت‌ها و افرادی می‌شود که در خدمت بنگاه‌هایی هستند که انجام مسافرت‌ها را آسانتر و لذت‌بخش‌تر ساخته و یا انجام آنها را تسریع می‌کنند (فرزین، ۱۳۸۳). گردشگری از پویاترین بخش‌های اقتصادی جهان است که بر اساس پیش‌بینی

سازمان جهانی توریسم (WTO)^۱ در چند سال آینده از لحاظ درآمد در رأس همه بخش‌های اقتصادی موجود در دنیا خواهد بود و بزرگترین بخش تجارت بین‌الملل را به خود اختصاص خواهد داد (طلوعی، ۱۳۸۴) گردشگری تأثیرات اقتصادی زیادی از جمله ایجاد درآمد ارزی، افزایش تولید ناخالص ملی، ایجاد یک منبع درآمدی برای دولت و ملت، یک منبع اشتغال‌زا، بهبود خدمات اجتماعی است (Das, Dirieno, 2009).

از سوی دیگر آگاهی جوامع از اینکه گردشگری منبع درآمدی ارزی بسیار مناسب و قابل‌توجهی را در اختیار اقتصاد یک کشور قرار می‌دهد، سبب شده است که گردشگری مفهومی بسیار گسترده در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و حتی محیطی پیدا کند. بسیاری از کشورها این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی دانسته و از این طریق توانسته‌اند حضور آگاهانه و فعالانه در عرصه ارتباطات و اطلاعات جهانی به سوی توسعه کشور و برای مردم خود به ارمغان آورند (Tahmasebi, Majidi, 2005).

با توجه به پتانسیل‌های بالای گردشگری که در مناطق مختلف ایران رواج داشته و وجود آنها، سبب ایجاد تحولاتی در زندگی اجتماعی و اقتصادی ساکنان مناطق مختلف بوده، درک رابطه بین افزایش میزان گردشگری و نقش آن در توسعه اقتصادی، محیطی نواحی میزبان، نیازمند بررسی‌های بیشتری است. از جمله مناطق گردشگرپذیر کشور که در سال‌های اخیر پذیرای شمار زیادی از گردشگران داخلی و خارجی بوده، شهر ساحلی بابل‌سر می‌باشد که وجود جاذبه‌های فرهنگی و اجتماعی، موقعیت تفریحی و گذران اوقات فراغت ناشی از وجود دریا و تأسیسات تفریحی موجود در اسکله شهر، سبب جذب گردشگران محلی و غیرمحلی و در نتیجه رونق و توسعه شهر شده است. بنابراین پژوهش پیش رو در نظر دارد به این سؤال پاسخ دهد که از نگاه

1- World Tourism Organisation (W.T.O)

مردم و مسئولین شهر بابلسر توسعه اقتصادی شهر، تا چه اندازه تحت تأثیر گسترش گردشگری در منطقه بوده و افزون بر این، تأثیرگذاری گردشگری را در توسعه محیطی و کاربری اراضی شهر، از دیدگاه مردم و مسئولین شهری مورد بررسی قرار دهد.

به علاوه امروزه صنعت گردشگری به عنوان یکی از صنایع برتر به شدت در حال رشد و توسعه است. در کشور ما ایران که به عنوان سرزمین چهار فصل شناخته می‌شود و یکی از برترین کشورهای جهان به جهت داشتن آثار و جاذبه‌های گردشگری است توجه چندانی به صنعت گردشگری نمی‌شود. با توجه به اینکه توسعه پایدار به عنوان جریانی مداوم در تغییرات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و محیطی برای افزایش رفاه و خوشبختی طولانی‌مدت کل اجتماعات تعریف شده و پویایی چندبعدی است که به گونه‌ای پایدار درصدد وحدت اهداف اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و محیطی است، بنابراین باید توسعه گردشگری را، زمانی پایدار بنامیم که مخرب نبوده و امکان حفظ منابع آب و خاک، منابع ژنتیکی، گیاهی و جانوری را برای آیندگان فراهم آورد. در واقع گردشگری پایدار باید بتواند در یک محیط، در زمانی نامحدود ادامه یابد، از نظر انسانی و فیزیکی به محیط زیست صدمه نزند و تا بدان حد فعال باشد که به توسعه سایر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی-لطمه‌ای وارد نسازد (Butler, 2000).

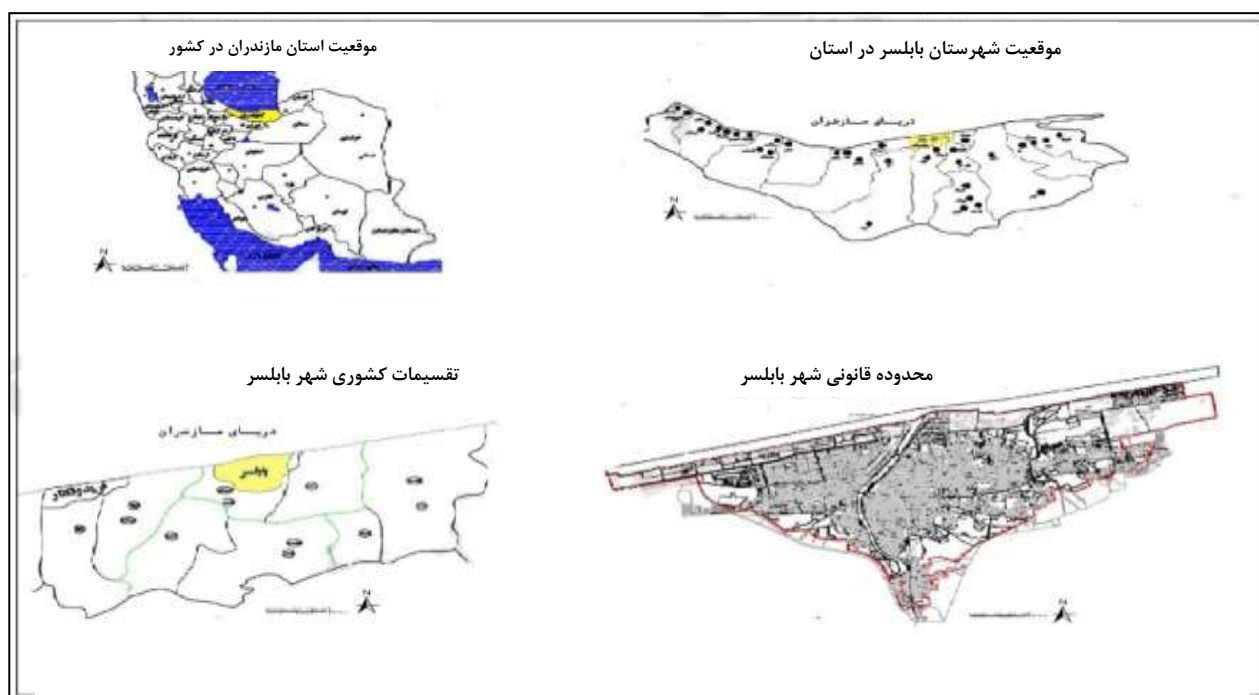
گردشگری هنوز فعالیت جدیدی برای بسیاری از کشورهاست که تجربه‌ای کم و یا ناچیز در توسعه این بخش از اقتصاد دارند. در زمینه رشد فوق‌العاده گردشگری در دهه‌های اخیر و پیش‌بینی اینکه گردشگری بزرگترین صنعت صادراتی در سال ۲۰۲۰ خواهد شد، کشورها مجبور شده‌اند که اهمیت زیادی به توسعه گردشگری بدهند. اما از آنجایی که این امر، هنوز فعالیت نسبتاً جدیدی است مثال‌های کمی وجود دارد

که نشان بدهد چگونه رشد گردشگری بی‌نظم و بدون برنامه‌ریزی می‌تواند نتایج منفی اغلب همراه با صدمه‌های جبران‌ناپذیر به اقتصاد و همچنین نتایج منفی برای محیط زیست جوامع به وجود بیاورد، بنابراین برنامه‌ریزی گردشگری منسجم، اهمیت زیادی به تأکید بر رهیافت طولانی و جامع دارد تا به توسعه پایدار هماهنگ با اهداف توسعه‌ای کلی کشور دست یابد. گردشگری یکی از فعالیت‌های اقتصادی پیشرو در جهان است؛ در سال ۲۰۰۷ سهم ایران از گردشگری ۵/۱ میلیون نفر در برابر ۹۰۰ میلیون نفر و درآمد آن ۲/۱ میلیارد دلار در برابر ۷۵۰ میلیارد دلار بوده است. درآمد کشور ما به طور میانگین در قیاس با کشورهای منطقه مانند ترکیه، حدود ۱۰ برابر کمتر و در قیاس با کشورهای اروپایی بیش از ۵۰ برابر کمتر است.

روندها نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۲۰ تعداد گردشگران در سراسر جهان به حدود ۱/۶ میلیارد نفر خواهند رسید. گردشگری یکی از منابع اصلی اشتغال در سراسر دنیا می‌باشد که طبق تخمین سازمان جهانی گردشگری حدود ۹۶/۷ میلیون نفر در دنیا در این صنعت به صورت مستقیم اشتغال دارند و چنانکه مشاغل غیرمستقیم اقتصادی نیز به آنها اضافه شود این مقدار به حدود ۲۵۴ میلیون شغل خواهد رسید (سازمان جهانگردی، ۱۳۸۷) شهر بابلسر نیز به عنوان یکی از شهرستان‌های جذاب و گردشگرپذیر کشور ما با توجه به حجم عظیم ورود گردشگر به این شهر در هر سال، از این امر مستثنی نبوده و ورود گردشگر به این شهر اثراتی مثبت و منفی را در توسعه اقتصادی و محیطی شهر با خود به همراه دارد، لذا در این پژوهش سعی شده تا ابتدا مفهوم گردشگری شهری و جاذبه‌های شهر تبیین گردیده و سپس از دیدگاه مردم و مسئولین مرتبط با امر گردشگری در این شهر، اثرات اقتصادی، محیطی توسعه گردشگری مشخص شود.

شهر بابلسر با مساحت ۱۳۵۰ هکتار در مصب رودخانه بابلرود در کرانه جنوبی دریای خزر و در مختصات جغرافیایی ۵۲ درجه و ۳۷ دقیقه و ۵۰ ثانیه الی ۵۲ درجه و ۴۰ دقیقه و ۵۰ ثانیه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۴۰ دقیقه و ۱۵ ثانیه الی ۳۶ درجه و ۴۳ دقیقه عرض شمالی استقرار دارد. این شهر در شمال استان مازندران قرار داشته و بر اساس بررسی‌های انجام شده بر سطح رسوبات و ماسه‌های ساحلی و آبرفت‌های دلتایی رودخانه بابلرود استقرار یافته و از لحاظ ساختمان زمین‌شناسی در زون زمین ساختی گرگان-رشت واقع شده است. شهر در کرانه‌های جنوبی دریای خزر و حد انتهایی دلتای رودخانه بابلسر قرار گرفته و ویژگی‌های جغرافیایی آن متأثر از این دو عامل است. بخش شمالی بابلسر ۲۷- متر و بخش جنوبی آن ۱۵- متر ارتفاع داشته و دارای یک شیب عمومی از جنوب به شمال است. در حد شمالی این شهر دریای خزر، حد شرقی آن

شهر بهنمیر، حد غربی آن شهر فریدون‌کنار و حد جنوبی آن شهرستان بابل قرار گرفته است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵ شهر بابلسر دارای جمعیتی برابر با ۵۰۰۳۲ نفر است (مرکز آمار، ۱۳۸۵) که نسبت به دوره پیش با جمعیت ۴۰۶۳۰ نفر، نرخ رشدی برابر با ۱/۲۳ درصدی داشته است. جلوه کلی شهر شامل دریای خزر در شمال آن، رودخانه‌های بابلرود در مرکز و شازده رود در شرق آن، بافت مسکونی به همراه فضاهای باز و سبز و زمین‌های کشاورزی در جنوب شهر می‌باشند. وجود پلاژها و تأسیسات توریستی ساحلی در شمال غرب شهر و نیز ساختمان‌ها و امکانات آموزش عالی در شمال شرقی آن از دیگر چشم‌اندازهای شهری هستند. در شهر هیچ عارضه محدودکننده یا مانع توزیع جمعیت وجود نداشته و شیب به طور کلی صفر تا ۰/۵ درصد است که در اراضی شهر به ۱ الی حداکثر ۳ درصد می‌رسد. شکل (۱) موقعیت شهر بابلسر را نشان می‌دهد.

شکل ۱- موقعیت شهر بابلسر در شهرستان بابلسر و استان مازندران

منبع: (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵)

گردشگری^۱ واژه‌ای فرانسوی از ریشه «تور» گرفته شده است. تور در زبان فرانسه به معانی زیر آمده است: حرکت دورانی (چرخش)، عمل پیمودن، طی کردن پیرامون، سیر کردن، گردش نمودن. به نظر پیر لاروس^۲ گردشگری عمل مسافرت به منظور کسب لذت بوده و گردشگر کسی است که برای خشنودی خود و لذت بردن مسافرت می‌کند. واژه گردشگری نخستین بار در سال ۱۸۱۱ در مجله‌ای به نام اسپورتینگ^۳ آمد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت به کار می‌رفت (محلاتی، ۱۳۸۰).

به عقیده پل روبره^۴، گردشگری عمل مسافرت کردن و طی مسافرت نمودن و رفتن به جای غیر از مکان همیشگی و متعارف زندگی به منظور لذت بردن است؛ حتی اگر این کار شامل یک جابجایی کوچک باشد، با این که هدف اصلی از این جابجایی غیر از تفنن و لذت بردن بوده و گردشگر کسی است که این کار را به دلیل کنجکاوی یا بیکاری و برای لذت بردن و تفریح یا بالاخره به منظور ادعای این که «مسافرت» کرده است، انجام می‌دهد (محلاتی، ۱۳۸۰).

در فرهنگ و ادبیات فارسی جهانگردی به سفر کردن در قطار عالم، به منظور تفریح، سیاحت، زیارت و مسافرت به مقصدی و بازگشت به محل سکونت اصلی اطلاق گردیده و سفرهای کوتاهی و موقتی از منطقه‌های خارج از محل کار و سکونت اصلی به منظور سیر و سیاحت تعریف شده است (رضوانی، ۱۳۷۷).

سازمان جهانی جهانگردی (۱۹۹۵) گردشگری را چنین تعریف می‌کند:

گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود انجام می‌دهد. این امر بیش از یک سال طول نمی‌کشد و

هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش و سایر فعالیت‌ها.

به طور کلی می‌توان گردشگری را شامل همه فعالیت‌ها و اقداماتی دانست که در ارتباط با فرد گردشگر صورت می‌گیرد و نیز کلیه فعالیت‌های که یک گردشگر در هنگام مسافرت به مکانی خارج از محل سکونتش انجام می‌دهد و هدف از این مسافرت می‌تواند شامل مواردی چون: دیدار دوستان و آشنایان، جهت استفاده از فضا و چشم‌اندازهای طبیعی، برای تجارت و انجام کارهای شخصی، جهت درمان (آب درمانی، استفاده از آب و هوای سالم و ...)، زیارت و انجام امور مذهبی، تفریح و ورزش، باشد.

گردشگری پایدار به معنای گردشگری است که در یک حوزه (جامعه و محیط) توسعه و بقا یافته و در همان روش و مقیاس در یک دوره نامحدود باقی می‌ماند و باعث ایجاد مخاطرات و تنزل و ممانعت از توسعه برای محیطی که در آن رشد کرده نمی‌شود و فرصت انجام مناسب دیگر فعالیت‌ها و فرایندها را محدود نمی‌کند. به دنبال این نوع رویکرد نگرش سیستمی به عنوان یک ابزار مورد استفاده قرار گرفته که با استفاده از آن سعی بر شناسایی موارد تأثیرگذار بر گردشگری و ارتباط آنها با یکدیگر می‌شود.

گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کند که یکی از این الگوهای فضایی گردشگری شهری است. نواحی شهری به علت آنکه جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیار زیادی دارند غالباً مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌گردند. شهرها معمولاً جاذبه‌های متنوع و بزرگی شامل موزه‌ها، بناهای یادبود، تئاترها، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، شهربازی، مراکز خرید، مناطقی با معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم با افراد مشهور دارا بوده که این خود گردشگران بسیاری را جذب می‌کند (Timothy, Geoffrey, 1995). علاوه بر این از آنجایی که در فضای شهری کارکرد تنگاتنگ شهر و

1- Tourism
2- Piere Larus
3- Sporting
4- Paul Robroh

پیرامون از اهمیت اساسی در کنش‌های فضایی برخوردار می‌باشد، لذا حتی اگر جاذبه‌های گردشگری در مناطق غیرشهری واقع باشند، باز هم حجم زیادی از گردشگری در شهرها متمرکز می‌شود، زیرا محل سکونت، سرویس غذا، ارتباطات، حمل و نقل و سایر خدمات گردشگری در شهرها واقع‌اند که بازدیدکنندگان از مناطق اطراف شهر و خود شهر، از آنها استفاده می‌کنند. به علاوه در این بین رشد فزاینده میل به تمایززدایی در پسامدرنیته^۱، مرزهای بین کار و اوقات فراغت را درهم ریخته و کار به جزئی از زندگی معاصر بدل گشته است. با از بین رفتن تمایز میان کار و اوقات فراغت، این دو در کلیتی یکسان ذوب شده و به شکل‌گیری سبکی از زندگی، که سبک اکسپرسیونیستی^۲ نامیده می‌شود، منتهی گردیده است. در این سبک از زندگی، انسان سعی می‌کند چیزی را به وجود آورد که زندگی‌اش را مهیج و لذت‌بخش نماید. از مشخصه‌های این سبک زندگی، پویایی و انعطاف‌پذیری زیاد آن است (پاپلی یزدی، سقائی، ۱۳۸۵). این سبک زندگی در همپوشی با شهرنشینی گستره وسیعی یافته و میل به گذران اوقات فراغت را در پیرامون این‌گونه از سبک‌مندی زندگی در شهرها افزایش می‌دهد. از این‌رو شهرنشینی نیز امر گردشگری را تسهیل نموده است به گونه‌ای که فشردگی فضا-زمان در بسترسازی پسامدرن^۳، درصد بالایی از شهرنشینی را شکل داده و تبیین علیت انباشت سرمایه را در کلان‌شهرها سبب گردیده است. به علاوه برآورد فضاهای گذران اوقات فراغت را در رابطه با مکان گذران اوقات فراغت در شعاع‌های متفاوت برای پاسخگویی به نیازهای این‌گونه از سبک زندگی و همچنین تدارک کسب سود در روندی از سرمایه‌گذاری در مکان به دنبال دارد. همگام با توسعه گردشگری در نواحی شهری، برای برآوردن نیازهای گردشگران، خدمات حمایتی بیشتری نظیر رستوران و محل اقامت ساخته می‌شود. اگر چه این نکته قابل ذکر

است که بازدیدکنندگانی که از خارج شهر می‌آیند تنها کسانی نیستند که از این امکانات استفاده می‌کنند. توسعه زیربنای گردشگری سهم زیادی در تغییرات شکل و کارکرد نواحی شهر داشته و تصویر شهر تحت تأثیر انواع هتل‌ها و خدمات جنبی ارائه شده، قرار می‌گیرد.

وقتی شهرها به عنوان شهری گردشگرپذیر عمل کرده و توسعه می‌یابند، چهار ویژگی قابل قبول و متداول شهرها؛ شامل تراکم زیاد فیزیکی، ساختار مردم، گوناگونی فرهنگی-اجتماعی و چند نقش‌گرایی اقتصادی و مرکزیت عینی در شبکه داخل شهری و منطقه‌ای با فشردگی بیشتری در ساختار و ماهیت گردشگری حل می‌شوند (Pearce, 2001) و تمایزی را در پردازش فضای شهری پیرامون گردشگری شکل داده و آثاری را بر جای می‌نهند که در کنشگری دوسویه گردشگر میزبان نمود می‌یابد. در این میان کنشگری گردشگران در فضاهای شهری پیرامون؛ جاذبه‌ها، بافت شهر، خرید، اسکان و فعالیت‌های جنبی است که در رویکرد به موزه‌ها، تئاترها، نمایشگاه‌ها، مراکز تفریحی و نظیر اینها تبلور می‌یابد (Hall, Mand, 1999).

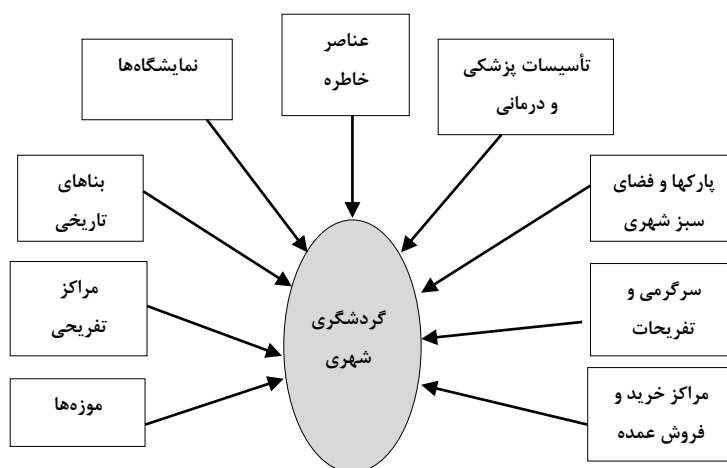
از این‌رو گردشگری را می‌توان کنش متقابل گردشگران میزبان و تولید فضای گردشگری پیرامون سفر به مناطق شهری با انگیزه‌های متفاوت و بازدید از جاذبه‌ها و استفاده از تسهیلات و خدمات مربوط به گردشگریست که آثار متفاوتی را در فضای شهری بر جای می‌نهد تعریف کرد. از این‌رو در ارتباط با اهداف توسعه گردشگری دو دیدگاه مطرح می‌باشد. دیدگاه اول: کسب تجربه فرهنگی: مطابق این دیدگاه، هدف گردشگری به دست آوردن یک تجربه فرهنگی و اجتماعی تلقی می‌شود که بر این اساس، بیشتر گردشگری فرهنگی-اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد و دیدگاه دوم: به دست آوردن سود اقتصادی: مطابق این دیدگاه، گردشگری سیستمی اقتصادی است که مانند هر سیستم اقتصادی دیگر در پی منافع مادی بوده و یک

1- Postmodernity
2- Expressionist
3- Postmodern

فعالیت پایه از نظر اقتصادی تلقی می‌گردد. مطابق این مفهوم مهمترین هدف گردشگری نه عرضه منابع و جاذبه‌های فرهنگی بلکه کسب سود اقتصادی است (Inskeep, 1991).

همچنین در رابطه با نتایج حاصل از توسعه گردشگری دو دیدگاه وجود دارد، دیدگاه اول: مکتب با رویکرد اقتصادی سیاسی: این رویکرد ارتباط تنگاتنگی بین استعمارگرایی و وابستگی اقتصاد گردشگری برقرار نموده و در نتیجه با نگرش کاملاً منفی همراه است. این دیدگاه توسعه و خوشبختی شهرهای ثروتمند را ناشی از

هزینه کشورهای فقیر می‌داند و توان گردشگری بین‌المللی را در ایجاد توازن بین شرکای ثروتمند و فقیر بعید می‌داند و دیدگاه دوم: مکتب با رویکرد کارکردی: دیدگاه کارکردی بر اهمیت اقتصادی قابل ملاحظه گردشگری برای کلیه افراد و کشورهای ذی‌نفع و شیوه بهبود کارایی آن و به حداقل رساندن آثار منفی آن تأکید می‌نماید. این نگرش معتقد است که با مدیریت خوب و معیارهای مناسب سیاسی، مشکلات ناشی از گردشگری حل می‌شود (افتخاری، امینی، ۱۳۷۸). شکل (۲) عناصر مرتبط با مبحث گردشگری در شهرها را نشان می‌دهد.

شکل ۲- عناصر مرتبط با مبحث گردشگری در شهرها

منبع: (ملک‌نیا، ۱۳۸۹)

از دیدگاه گان^۱ تمامی عناصر و اجزای گردشگری به ۲ نظام عرضه و تقاضا مطابق جدول (۱) تقسیم می‌گردد.

جدول ۱- نظام عرضه و تقاضای گردشگری

عوامل عرضه	عوامل تقاضا
جاذبه‌ها و فعالیت‌ها	بازارهای بین‌المللی گردشگری
اقامتگاه‌ها و سایر امکانات و خدمات گردشگری	بازارهای داخلی گردشگری
حمل و نقل و دیگر زیرساخت‌های عناصر سازمانی	استفاده ساکنین محلی از جاذبه‌ها، امکانات و خدمات گردشگری

منبع: (ضرغام، ۱۳۸۱)

۲- روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش‌شناسی پیمایشی و شیوه تحلیل آن همبستگی است. ابزار گردآوری داده‌ها، مطالعات میدانی و پرسشنامه تدوین شده پژوهشگر، همراه با مطالعات اسنادی است. متغیرها از طریق فراوانی‌ها، توصیف و روابط آنها از طریق آراء سرپرست خانوارها و مسئولین شهری مرتبط با امر گردشگری در شهر بابلسر به عنوان جامعه آماری مورد مطالعه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. جهت تعیین حجم نمونه، در مورد سرپرست خانوارها، با توجه به ساکن بودن ۱۳۴۸۶ خانوار در شهر بابلسر، از طریق روش نمونه‌گیری کوکران، تعداد ۲۹۶ سرپرست خانوار از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی ساده به عنوان حجم نمونه انتخاب و مورد پرسش قرار گرفته‌اند. به منظور انتخاب نمونه از بین مسئولان نیز، با توجه به در دسترس نبودن تعداد دقیق مسئولان مرتبط با امر گردشگری در شهر بابلسر، با روش نمونه‌گیری غیرتصادفی، از طریق نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد و برای ۵۰ نفر از آنها پرسشنامه تهیه گردید. جهت تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده نیز، از طریق استفاده از

نرم‌افزارهای آماری از تکنیک آماری ضریب همبستگی پیرسون و کندال استفاده شده است.

به منظور ارزیابی اعتبار و قابلیت اطمینان پرسشنامه‌ها در این تحقیق، قبل از تنظیم نهایی، از نظر سنجش روایی مورد بررسی قرار گرفته و از روش آلفا کرون‌باخ^۱ که مبتنی بر مناسبترین همبستگی گویه‌ها بوده و ضریب روایی کل طیف را مشخص می‌نماید، استفاده شده است و علاوه بر محاسبه ضریب آلفا (روایی کل طیف)، موقعیت تک تک گویه‌ها را در جهت نقش آنها در کاهش یا افزایش ضریب کل مشخص نموده و گویه‌های نامناسب که ضریب روایی کل طیف با حذف آنها، افزایش می‌یابد، مشخص شده‌اند.

همانطوری که از جدول ۲ استنباط می‌شود، ضریب روایی کل طیف به دست آمده برای هر یک از پرسشنامه‌ها در حد بالا بوده و این موضوع نشان‌دهنده همبستگی درونی بین متغیرها برای سنجش مفاهیم مورد نظر، مناسب می‌باشد، بنابراین می‌توان گفت که پرسشنامه تحقیق حاضر از قابلیت اعتماد یا روایی برخوردار است.

جدول ۲- میزان آلفای محاسبه شده برای پرسشنامه‌های هر گروه

مفاهیم	پرسشنامه سرپرست خانوار (مردم)	پرسشنامه مسئولان
کل پرسشنامه	۰/۷۳	۰/۷۸
بخش اول (نقش گردشگری به لحاظ توسعه اقتصادی)	۰/۸۱	۰/۷۹
بخش دوم (نقش گردشگری به لحاظ توسعه محیطی)	۰/۷۵	۰/۷۶

منبع: (محاسبات نگارندگان)

در تحقیق حاضر، برای مشاهده اینکه تا چه اندازه سازه‌های تجربی با سازه‌های نظری که از قبل برای سنجش مفاهیم مورد نظر تدوین شده‌اند، مطابقت دارد

از روش تحلیل عاملی^۲ استفاده شده است که یکی از مهمترین و پرکاربردترین روش‌های اعتباریابی سازه می‌باشد.

1- Cronbach Alpha
2- Factor Analysis

جدول ۳- محاسبه تحلیل عامل جهت بررسی نقش گردشگری در شهر مورد مطالعه از دیدگاه مردم و مسئولان

مؤلفه‌های استفاده شده	پرسشنامه سرپرست خانوار (مردم)			پرسشنامه مسئولان		
	آزمون KMO	آزمون بارتلت	سطح معناداری	آزمون KMO	آزمون بارتلت	سطح معناداری
اقتصادی	۰/۶۱	۲۳۱	۰/۰۳۹	۰/۶۹	۲۰۲	۰/۰۳۱
محیطی	۰/۷۱	۳۲۱	۰/۰۱۹	۰/۵۸	۲۳۵	۰/۰۴۴

منبع: (محاسبات نگارندگان)

همانطور که جدول (۳) نشان می‌دهد، مقدار آماره آزمون بارتلت از دیدگاه مردم و مسئولان برای هر دو مؤلفه به کار برده شده در سطح معناداری می‌باشد و نیز مقادیر به دست آمده از آزمون KMO از دیدگاه مردم و مسئولین برای مؤلفه‌های اقتصادی و محیطی نشان می‌دهد که متغیرهای انتخابی برای تحلیل عامل مناسب بوده و همبستگی بالایی با سه عامل استخراج شده داشته و همچنین عوامل به دست آمده، با سازه نظری، یکسان است.

۳- یافته‌های پژوهش

برای بررسی آثار اقتصادی و محیطی- کالبدی گردشگری بر شهر مورد مطالعه (بابلسر)، همان‌گونه که قبلاً گفته شد، شاخص‌هایی تعیین و در قالب پرسشنامه توسط سرپرست خانوارها و مسئولین مرتبط با امر گردشگری تکمیل شد. جداول تجزیه و تحلیل استخراج شده از پرسشنامه‌ها در چهار جدول اثرات اقتصادی گردشگری و اثرات کالبدی- زیست‌محیطی گردشگری از دیدگاه مردم و مسئولین به همراه میزان معنی‌داری شاخص‌ها آمده است. از آن جمله می‌توان به اثرات اقتصادی گردشگری اشاره داشت که گردشگری در هر منطقه، اثرات اقتصادی اعم از مثبت و منفی بر جای می‌گذارد. برای بررسی این تأثیرات در شهر بابلسر، شاخص‌هایی نظیر اشتغال‌زایی، افزایش درآمد و قیمت زمین و کالاها مورد بررسی قرار گرفته‌اند. بدین منظور

جهت آزمون فرضیات ابتدا «فرضیه اول» یا H_0 که منظور از آن مقدار معینی برای پارامتر جامعه و سپس فرضیه H_1 به عنوان فرضیه مقابل آن، تدوین گردیده است.

در این بخش با توجه به سؤال اصلی تحقیق که مبین این مطلب بوده که گسترش صنعت گردشگری در شهر بابلسر نقش مثبتی در رونق اقتصاد محلی و شهری داشته؛ به ارائه فرضیه H_0 در برابر فرضیه H_1 و آزمون آن پرداخته می‌شود:

H_0 : به نظر می‌رسد بین گسترش صنعت گردشگری در شهر مورد مطالعه و رونق اقتصاد محلی و شهری رابطه معناداری وجود ندارد.

H_1 : به نظر می‌رسد بین گسترش صنعت گردشگری در شهر مورد مطالعه و رونق اقتصاد محلی و شهری رابطه معناداری وجود دارد. جهت بررسی فرضیه ذکر شده همان‌طوری که در جدول شماره ۴ نشان داده شده است از ۳ شاخص در قالب ۱۱ گویه استفاده شده که نتایج آزمون معناداری شاخص‌های مورد بررسی در سطح آلفا ۰/۰۵ نشان می‌دهد که از دیدگاه مردم تأثیر گردشگری بر ۶ گویه از ۱۱ گویه مورد بررسی مورد تأیید قرار گرفته است که عبارتند از: افزایش اشتغال زنان، جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی، افزایش درآمد، افزایش قیمت اراضی، افزایش میزان اجاره‌بها و افزایش تورم و قیمت اجناس.

جدول ۴- تبیین رابطه بین گردشگری شهری و مؤلفه‌های اقتصادی از دیدگاه مردم

ردیف	شاخص	عنوان متغیر	پیرسون	تاو کندال b	نتیجه
۱	اشتغال	افزایش اشتغال در بخش خدمات	۰/۶۰۳	۰/۳۲۵	H ₁ رد
۲		افزایش اشتغال زنان	۰/۰۶۱	۰/۰۲۹	H ₁ تأیید
۳		افزایش اشتغال جوانان	۰/۵۶۸	۰/۹۹	H ₁ رد
۴		جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی	۰/۰۲۴	۰/۰۲۹	H ₁ تأیید
۵		افزایش فرصت‌های شغلی در بخش ساختمان‌سازی ...	۰/۶۵۱	۰/۵۰۱	H ₁ رد
۶	درآمد	افزایش درآمد	۰/۰۳۹	۰/۰۴۸	H ₁ تأیید
۷		کاهش فاصله طبقاتی	۰/۳۸۸	۰/۴۱۱	H ₁ رد
۸		افزایش قدرت خرید مردم	۰/۱۵۲	۰/۲۵۹	H ₁ رد
۹	قیمت اجناس و اراضی	افزایش قیمت اراضی	۰/۰۳۶	۰/۰۶۸	H ₁ تأیید
۱۰		افزایش میزان اجاره بها	۰/۰۴۳	۰/۰۹۴	H ₁ تأیید
۱۱		افزایش تورم و قیمت اجناس و کالاها	۰/۰۰۸	۰/۰۰۳	H ₁ تأیید

منبع: (محاسبات نگارندگان)

از نظر مسئولین نیز با توجه به جدول شماره ۵، تأثیر گردشگری بر ۸ شاخص از ۱۱ شاخص لحاظ شده مورد تأیید قرار گرفته که این شاخص‌ها عبارتند از: افزایش اشتغال در بخش خدمات، افزایش اشتغال زنان، جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی، افزایش درآمد، کاهش فاصله طبقاتی، افزایش قیمت اراضی، افزایش میزان اجاره‌بها و افزایش تورم و قیمت اجناس و کالاها.

جدول ۵- تبیین رابطه بین گردشگری شهری و مؤلفه‌های اقتصادی از دیدگاه مسئولین

ردیف	شاخص	عنوان متغیر	پیرسون	تاو کندال b	نتیجه آزمون
۱	اشتغال	افزایش اشتغال در بخش خدمات	۰/۰۵۵	۰/۰۳۸	H ₁ تأیید
۲		افزایش اشتغال زنان	۰/۰۴۹	۰/۰۲۹	H ₁ تأیید
۳		افزایش اشتغال جوانان	۰/۵۱۲	۰/۴۵۹	H ₁ رد
۴		جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی	۰/۰۱۶	۰/۰۳۳	H ₁ تأیید
۵		افزایش فرصت‌های شغلی در بخش ساختمان‌سازی ...	۰/۸۱۱	۰/۷۴۵	H ₁ رد
۶	درآمد	افزایش درآمد	۰/۰۳۱	۰/۰۳۱	H ₁ تأیید
۷		کاهش فاصله طبقاتی	۰/۰۰۶	۰/۰۰۱	H ₁ تأیید
۸		افزایش قدرت خرید مردم	۰/۱۱۷	۰/۱	H ₁ رد
۹	قیمت اجناس و اراضی	افزایش قیمت اراضی	۰/۰۰۴	۰/۰۲۱	H ₁ تأیید
۱۰		افزایش میزان اجاره بها	۰/۰۱	۰/۰۲۲	H ₁ تأیید
۱۱		افزایش تورم و قیمت اجناس و کالاها	۰/۰۰۱	۰/۰۱۲	H ₁ تأیید

نتایج بر اساس آزمون‌های آماری کندال b و پیرسون بوده و میزان معنی‌داری شاخص‌ها در سطح اطمینان ۹۵٪ می‌باشد

منبع: (محاسبات نگارندگان)

متغیر) در مقابل فرضیه H_1 (وجود رابطه بین این دو متغیر) با توجه به مجموع شاخص‌های اقتصادی به آزمون فرضیه پرداخته شده که نتایج حاصله در جدول ۶ نشان داده شده است.

در مجموع جهت بررسی و آزمون این ادعا که «بین گسترش گردشگری در شهر مورد مطالعه و بروز تغییرات اقتصادی شهر رابطه معناداری وجود دارد» ضمن تبیین فرضیه H_0 (عدم وجود رابطه بین این دو

جدول ۶- نمایش میزان همبستگی بین گسترش گردشگری در شهر مورد مطالعه و بروز تغییرات اقتصادی شهر

آزمون آماری (ضریب همبستگی)	مردم (سرپرست خانوار)	
	سطح معناداری (apprpx. sig)	مسئولان سطح معناداری (apprpx. sig)
پیرسون	۰/۰۹۶	۰/۰۵۶
تاو کندال-b	۰/۰۴۶	۰/۰۴۴

منبع: (محاسبات نگارندگان)

کاربری اراضی شهری و افزایش امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی شهر رابطه معناداری وجود ندارد. H_1 : به نظر می‌رسد بین گسترش صنعت گردشگری در شهر مورد مطالعه و بروز تغییرات محیطی، کاربری اراضی شهری و افزایش امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی شهر رابطه معناداری وجود دارد. به منظور آزمون فرضیه از ۳ شاخص استفاده شد که در غالب ۹ گویه در پرسشنامه مطرح و از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفته است که نتایج آزمون معناداری شاخص‌های محیطی، کالبدی با توجه در جدول (۷)، در سطح معناداری آلفا ۰/۰۵ نشان می‌دهد که از دیدگاه مردم تأثیر گردشگری بر ۴ شاخص از ۹ شاخص، مورد تأیید قرار گرفته که این شاخص‌ها شامل کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی و تغییر کاربری آنها، گسترش خانه‌های ویلاقی و نوع دوم، افزایش سهولت دسترسی به شهر، ایجاد اقامتگاه، هتل و مراکز مهمانپذیر، افزایش فضاهای تفریحی و ورزشی می‌باشند.

نتایج حاصل از آزمون نشان‌دهنده این مطلب است که از دیدگاه مردم و مسئولین، با ۹۵ درصد اطمینان، با توجه به میزان احتمال محاسبه شده که کوچکتر از ناحیه رد در سطح الفا ۰/۰۵ است، می‌توان فرض H_0 را به نفع فرض H_1 رد نمود و پذیرفت که توسعه گردشگری سبب بروز تغییرات اقتصادی در شهر بابل‌سر شده است. برای بررسی این تأثیرات نیز شاخص‌هایی نظیر تغییرات کاربری اراضی، افزایش امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی و حفاظت از محیط‌زیست و گونه‌های گیاهی و جانوری مدنظر قرار گرفته است. در این قسمت نیز با توجه به سؤال اصلی تحقیق که مبین این مطلب بوده که گسترش و رشد گردشگری باعث تغییر در کاربری اراضی شهری و افزایش امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی و حفاظت از محیط‌زیست در آن می‌گردد؛ به ارائه فرضیه H_0 در برابر فرضیه H_1 و آزمون آن پرداخته می‌شود: H_0 : به نظر می‌رسد بین گسترش صنعت گردشگری در شهر مورد مطالعه و بروز تغییرات محیطی،

جدول ۷- تبیین رابطه بین گردشگری شهری و مؤلفه‌های کالبدی- محیطی از دیدگاه مردم

ردیف	شاخص	عنوان متغیر	پیرسون	تاو کندال b	نتیجه آزمون
۱	تغییر کاربری	کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی و تغییر کاربری آنها	۰/۰۸۷	۰/۰۴۶	H ₁ تأیید
۲		گسترش خانه‌های ویلایی و نوع دوم	۰/۰۴۷	۰/۰۳۶	H ₁ تأیید
۳	حفاظت از محیط زیست	افزایش فضای سبز تجهیز شده شهری	۰/۷۸	۰/۹۲۷	H ₁ رد
۴		کاهش گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری	۰/۱۵۹	۰/۳۸	H ₁ رد
۵		افزایش زباله‌ها و کثیفی معابر	۰/۴۹۷	۰/۴۸۴	H ₁ رد
۶	افزایش امکانات و خدمات	افزایش سهولت دسترسی به شهر	۰/۰۵۶	۰/۰۱۴	H ₁ تأیید
۷		ایجاد فضای بهداشتی و درمانی	۰/۹۷۳	۰/۹۱۷	H ₁ رد
۸		ایجاد اقامتگاه، هتل و مراکز مهمانپذیر	۰/۰۱۲	۰/۰۰۹	H ₁ تأیید
۹		افزایش فضاهای تفریحی و ورزشی	۰/۱۴۶	۰/۱۱۱	H ₁ رد

منبع: (محاسبات نگارندگان)

همچنین از دیدگاه مسئولان نیز همانطوری که جدول شماره ۸ نشان داده می‌دهد، تأثیر گردشگری بر ۶ شاخص از ۹ شاخص مورد تأیید قرار گرفته که این شاخص‌ها عبارتند از: کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی و تغییر کاربری آنها، گسترش خانه‌های ویلایی و نوع دوم، افزایش فضای سبز تجهیز شده شهری، افزایش سهولت دسترسی به نقاط شهری و ایجاد اقامتگاه، هتل و مراکز مهمانپذیر، افزایش فضاهای تفریحی و ورزشی.

جدول ۸- تبیین رابطه بین گردشگری شهری و مؤلفه‌های کالبدی- محیطی از دیدگاه مسئولین

ردیف	شاخص	عنوان متغیر	پیرسون	تاو کندال b	نتیجه آزمون
۱	تغییر کاربری اراضی	کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی و تغییر کاربری آنها	۰/۰۲۸	۰/۰۰۸	H ₁ تأیید
۲		گسترش خانه‌های ویلایی و نوع دوم	۰/۰۱۶	۰/۰۱۶	H ₁ تأیید
۳	حفاظت از محیط زیست و...	افزایش فضای سبز تجهیز شده شهری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	H ₁ تأیید
۴		کاهش گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری	۰/۴۳	۰/۱۵۹	H ₁ رد
۵		افزایش زباله‌ها و کثیفی معابر	۰/۹۶۷	۰/۹۶۵	H ₁ رد
۶	افزایش امکانات و خدمات	افزایش سهولت دسترسی به شهر	۰/۰۰۹	۰/۰۰۸	H ₁ تأیید
۷		ایجاد فضای بهداشتی و درمانی	۰/۰۸۱	۰/۰۹۳	H ₁ رد
۸		ایجاد اقامتگاه، هتل و مراکز مهمانپذیر	۰/۰۰۱	۰/۰۰۲	H ₁ تأیید
۹		افزایش فضاهای تفریحی و ورزشی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	H ₁ تأیید

منبع: (محاسبات نگارندگان)

ضمن تبیین فرضیه H_0 (عدم وجود رابطه بین این دو متغیر) در مقابل فرضیه H_1 (وجود رابطه بین این دو متغیر) با توجه به مجموع شاخص‌های کالبدی- محیطی به آزمون فرضیه پرداخته شده است.

در نهایت جهت بررسی و آزمون این ادعا که «بین گسترش گردشگری در شهر مورد مطالعه و بروز تغییرات کاربری اراضی شهری و افزایش امکانات و خدمات زیربنایی و روبنایی در آن رابطه معناداری وجود دارد»

جدول ۹- نمایش میزان همبستگی بین گسترش گردشگری و بروز تغییرات محیطی-کالبدی در شهر

مردم (سرپرست خانوار)	سطح معناداری (apprpx. sig)	آزمون آماری (ضریب همبستگی)
مسئولان	سطح معناداری (apprpx. sig)	پیرسون
۰/۷۴۸	۰/۰۰۰	
۰/۹۰۱	۰/۰۰۰	تاو کندال-b

منبع: (محاسبات نگارندگان)

قرار گیرد. در این میان تأثیرات مثبت و منفی احتمالی گسترش گردشگری در نواحی میزبان، باید در انتخاب نوع رویکرد به توسعه گردشگری شهری تأثیرگذار باشد. با توجه به افول بخش کشاورزی در اقتصاد نواحی شمالی ایران که افزایش مهاجرت‌ها و کاهش کیفیت زندگی در شهرها و روستا را به همراه دارد، جهت بهره‌مندی این نواحی از منابع و پتانسیل‌های طبیعی می‌بایست در قالب چشم‌اندازی جامع و در رویکردی استراتژیک، به برنامه‌ریزی فرایند توسعه گردشگری شهری و روستایی در ایران پرداخته شود. در رویکردهای راهبردی به گردشگری، با شناسایی نقاط ضعف و قوت تلاش می‌شود تا از دل تهدیدهای موجود، فرصت‌هایی برای بهبود ساختار اجتماعی و اقتصادی جوامع میزبان فراهم آید. بر این اساس ضروری می‌نماید که در قالب ارزیابی مکان‌گزینی مناطق توریسم‌پذیر، با شناسایی تأثیرات مثبت و تبعات منفی در قالب تحلیل عوامل راهبردی، به بازبینی شرایط خاص شهرهای شمالی در ایران پرداخت تا بیشترین میزان کارآمدی در نتایج توسعه توریسم میسر گردد. علاوه بر این، با توجه به گسترش روزافزون وسایل نقلیه موتوری و صنایع آلاینده در شهرهای ما

نتایج حاصل از آزمون با توجه به جدول (۹) مبین این مطلب است که از دیدگاه مردم، با ۹۵ درصد اطمینان، با توجه به میزان احتمال محاسبه شده که بزرگتر از ناحیه رد در سطح آلفا ۰/۰۵ است، نمی‌توان فرض H_0 را به نفع فرض H_1 رد نمود و پذیرفت که توسعه گردشگری سبب بروز تغییرات کالبدی- محیطی در شهر بابل‌سر شده است. ولی از نظر مسئولان با توجه به میزان احتمال محاسبه شده که کوچکتر از ناحیه رد در سطح آلفا ۰/۰۵ است، می‌توان فرض H_0 را رد نمود که این بدان معناست که از این دیدگاه توسعه گردشگری منجر به بروز تغییرات کالبدی- محیطی در سطح شهر شده است.

۴- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

از آنجا که توانمندسازی ساکنین از طریق ایجاد فعالیت‌های مکمل نظیر خدماتی می‌تواند با افزایش درآمد خانوارها، ایجاد اشتغال و تشویق تولید محصولات کشاورزی و صنایع بومی و دستی، به عنوان راه‌کاری برای بهبود رشد اقتصادی و اجتماعی در سطح شهر باشد، می‌بایست در فرایند برنامه‌ریزی توسعه مورد توجه

ضروری به نظر می‌رسد که در فرایند توسعه گردشگری، حفاظت و نگهداشت محیط‌زیست، استفاده بهینه و متعادل از منابع طبیعی و دارایی‌های طبیعی شهرها مورد توجه باشد تا در قالب توسعه پایدار شهری، ضمن پاسداشت حقوق آیندگان از مواهب طبیعی شهر و روستاهای پیرامون آن، امکان بهبود کیفیت زندگی و معیشت پایدار شهروندان نیز تحقق یابد. به همین دلیل هرگونه مداخله در ساختار شهرها برای هرگونه برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی که توریسم نیز یکی از اشکال آن می‌باشد، باید با افزایش آگاهی مردم محلی، مشارکت‌سازی و دخیل کردن شهروندان در فرایند گردشگری شهری به عنوان ذی‌نفعان اصلی پروژه، مورد توجه باشد. در ضمن، وجود حمایت سازمان‌های دولتی و تصویب بودجه‌های لازم برای توریسم امری اساسی است، چرا که علاوه بر گسترش صنعت توریسم شهری، بهبود زیرساخت‌ها و تعادل در ارائه خدمات و تسهیلات رفاهی را به همراه دارد. در این زمینه پیشنهادات زیربنایی و اقتصادی زیر در خصوص شهر مورد مطالعه بیان می‌گردد:

■ مشارکت و سرمایه‌گذاری دولت و بخش خصوصی در زمینه توسعه فعالیت‌های گردشگری در شهر؛

■ خدمات‌رسانی بیشتر و بهتر دولت در زمینه امور زیربنایی نظیر راه‌های ارتباطی، آب، برق، و تأسیسات ورزشی و بهداشتی؛

■ تسهیل دسترسی به روستاها و شهرهای مجاور و توسعه و بهسازی شبکه‌های ارتباطی شهر بابلسر و استان مازندران؛

■ ساماندهی حمل و نقل عمومی، احداث پارکینگ‌های عمومی در اطراف سواحل و خدمات‌رسانی رفت و آمد به شهر؛

■ توسعه و احداث خدمات بین راهی نظیر جایگاه سوخت، تعمیرگاه خودرو و تابلوهای راهنمای مراکز گردشگری؛

■ ایجاد مراکز اقامتگاهی و خدماتی-رفاهی مناسب و با استاندارد بالا، در شهر مورد مطالعه برای گردشگران؛

■ ساماندهی، ایجاد و بالا بردن سطح کیفیت تسهیلات کالبدی و خدماتی مسافرخانه‌ها، رستوران‌ها، و سایر مراکز اقامتی موجود در سطح شهر؛

■ بالا بردن سطح بهداشت در مراکز اقامتگاهی و پذیرایی؛

■ ساماندهی و برنامه‌ریزی در جهت استفاده حداکثر از پتانسیل‌های نواحی ساحلی شهر؛

■ کنترل قیمت‌ها و جلوگیری از چندگانگی قیمت‌ها در شهر سطح مورد مطالعه و کل استان؛

■ طراحی و ایجاد دهکده‌های گردشگری و کنترل عرضه و تقاضا در این مکان‌ها جهت جلوگیری از چند نرخ شدن اجناس؛

■ برنامه‌ریزی برای تبلیغات از طریق رسانه‌های گروهی که باعث آشنایی بیشتر گردشگران با شهر و منطقه شود؛

■ اولویت‌بندی بازارهای هدف و برنامه‌ریزی مدون برای بازدهی مناسب این بازارها؛

■ جلوگیری از تغییر کاربری اراضی داخل و خارج شهر با هدف تثبیت قیمت‌ها و توسعه گردشگری.

۵- منابع

- پاپلی یزدی، محمدحسین؛ سقایی، مهدی. (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: سمت.
- تاج‌علی، معصومه. (۱۳۸۵). بررسی اثرات اقتصادی گردشگران در جمهوری اسلامی ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم اقتصادی، استاد راهنما فاطمه بزازان، دانشگاه الزهراء.
- رضوانی، علی اصغر. (۱۳۷۷). جغرافیا و صنعت توریسم، تهران: دانشگاه پیام نور.

- Burst?, Keynote Adress, Zealand: Pacific Rim Tourism, Rotorua.
- Das, J. and Dirieno, Cassandra. E. (2009). Global tourism competitiveness & freedom of the press, *Journal of Travel Research*, 47(4), 470-479.
- Hall, C. and Mand S. J. (1999). *The Geography of Tourism and Recreation*, England: Routledge.
- Inskip, E. (1991). *Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*, NewYork: Van Notrand Reinhold.
- Pearce, D. G. (2001). An integrative framework for urban tourism research, *Annals of Tourism Research*, 26(4), 926-946.
- Tahmasebi J. and Majidi, R. (2005). Tourism Landscape South Coast of the Caspian Sea and Its Effects on the Development of Towns and Villages in Area (Case Study: City Tonekabon), Proceedings of the First National Conference on the Role of Tourism Development in Mazandaran Province, Tehran: Resanesh Publication.
- Timothy, D. J. and Geoffrey. (1995). Tourist accommodation in an Asian historic city, *The Journal of Tourism Studies*, 6(2), 63-74.
- WTO. (1995). *National & Regional Tourism Planning, Methodologies & Case Studies*, England: Routledge.
- زنگی آبادی، علی؛ جمال محمدی، دیبا. (۱۳۸۵). تحلیل بازار گردشگری داخلی شهر اصفهان، *جغرافیا و توسعه*، ۸(۴)، ۵-۱۸.
- ضرغام، حمید. (۱۳۸۱). مدل برنامه‌ریزی استراتژیک جهانگردی ایران، مرکز آموزش بنیاد مستضعفان و جانبازان.
- طلوعی، محمد ابراهیم. (۱۳۸۴). نقش جهانگردی در ایجاد اشتغال، *فصلنامه کار و جامعه*، ۶۵(۶۷)، ۹۰-۹۹.
- لاندبرگ، دانلد. (۱۳۸۳). *اقتصاد گردشگری*، مترجم محمد رضا فرزین، تهران: چاپ و نشر بازرگانی.
- لی، جان. (۱۳۷۸). *گردشگری و توسعه در جهان سوم*، ترجمه افتخاری رکن‌الدین و السادات صالحی امینی، معصومه، تهران: چاپ و نشر بازرگانی.
- مازند طرح. (۱۳۸۱). *طرح جامع بابلسر*، ساری: وزارت مسکن و شهرسازی.
- محلای، صلاح‌الدین. (۱۳۸۰). *درآمدی بر گردشگری*، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵). *نتایج سرشماری نفوس و مسکن*، تهران: مرکز آمار ایران.
- ملک‌نیا، محبوبه. (۱۳۸۹). نقش محورهای فرهنگی و تاریخی منطقه ۱۲ در توسعه گردشگری شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.
- Butler, R. W. (2000). *Ecotourism: Has It Achieved Maturity or Has the Bubble*